

УДК 376:378]:005.336.2

**FORMATION OF THE ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT
COMPETENCE OF THE PROSPECTIVE TEACHERS-DEFECTOLOGISTS
ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ДЕФЕКТОЛОГІВ**

Serheieva V.F. / Сергєєва В.Ф.*c.p.s., as. prof. / к.п.н., доц.*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0800-3401>*Lesya Ukrainka Volyn National University,**Lutsk, av. Liberty, 13, 43025**Волинський національний університет імені Лесі Українки,**м. Луцьк, пр. Волі, 13, 43025*

Анотація. В роботі розглядається актуальне питання формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх педагогів-дефектологів. Організаційно-управлінська компетентність фахівця-дефектолога трактується як системна «інтегративна характеристика» його професійних та особистісних якостей, що забезпечує здатність до цілеспрямованого регулювання виробничих процесів у сфері освіти дітей з особливими потребами. Презентується основний зміст освітнього компоненту (ОК) «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю», спрямованого на засвоєння комплексу відповідних компетентностей у здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: педагог-дефектолог, організаційно-управлінська компетентність, професійні та особистісні якості, здобувачі вищої освіти, освітній компонент.

Вступ.

В сучасних умовах соціального, економічного, культурного розвитку поглиблюються та прискорюються загальноосвітні, економічні, політичні, соціокультурні процеси, які визначають розвиток людства на сучасному етапі його життєдіяльності. Найбільш відповідальною в цих умовах є роль освіти. Освіта є соціальним інститутом, через який проходить кожна людина, набуваючи при цьому рис особистості, фахівця і громадянина [1].

Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло повноважень будь-якої посадової особи чи органу; володіння знаннями, досвідом у певній галузі. Під *професійною компетентністю* педагога розуміють особистісні можливості учителя, які дозволяють йому самостійно і ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу [1].

Педагогічна компетентність інтегрує різні види компетенцій, які розкривають загальні здатності педагога в різних сторонах педагогічного процесу, зокрема у сфері організаційно-управлінської діяльності.

Організаційно-управлінська діяльність педагога у закладі освіти забезпечується як загальнопедагогічними компетентностями, так і безпосередньо організаційно-управлінською компетентністю, яка також передбачає цілий спектр різних компетенцій і яку мають опанувати здобувачі освіти під час навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) й удосконалювати у подальшій професійній діяльності.

Організаційно-управлінська компетентність фахівців стала предметом наукових досліджень таких учених, як А. Грушева, Р. Гріфін, Л. Даниленко, Г.

Дмитренко, Г. Єльнікова, І. Зязюн, Л. Карамушка, М. Кириченко, Л. Кравченко, В. Кремень, Ю. Конаржевський, Н. Островерхова, Є. Павлютенкова, М. Поташник, В. Рикі, Ф. Хміль, В. Яцура та ін. Питанням підготовки кадрів дефектологічної освітньої галузі приділено увагу в дослідженнях В. Бондаря, Л. Вавіної, Т. Дегтяренко, Н. Дятленко, В. Засенка, С. Єфімової, А. Колупаєвої, Ю. Найди, О. Таранченко, В. Шинкаренко та багатьох інших учених.

Упродовж останніх років в українському суспільстві акцентується увага на проблемах осіб з різними порушеннями психофізичного розвитку, розвивається освітня інклюзія, що зумовлює вимогу постійного підвищення якості фахової підготовки педагогів цієї сфери освітньої діяльності.

Сучасний педагог-дефектолог – це професіонал, що має володіти високим рівнем фахової, методичної й психологічної готовності виконувати розширений спектр професійної діяльності в умовах спеціальної та інклюзивної освіти. Його фахова підготовленість передбачає систему знань із методології освіти, основ загальної, корекційної та спеціальної педагогіки і психології, індивідуальних відмінностей і вікових особливостей дітей із різними порушеннями в розвитку, а також володіння високим рівнем корекційно-педагогічної майстерності. Методична готовність педагога-дефектолога до професійної діяльності полягає у володінні загальнопедагогічними та корекційно-розвитковими технологіями. Психологічна готовність інтегрує в собі особистісні якості педагога (емпатія, толерантність, рефлексія) [2, с.136].

Сучасний педагог-дефектолог у професійній діяльності має також стати керівником освітньо-корекційного процесу – у класі, групі, а, можливо, й у закладі освіти. Відтак, знання, уміння й навички організаційно-управлінської складової підготовки у ЗВО стануть для майбутніх фахівців дефектологічної галузі дороговказом на шляху опанування всіх особливостей освітньо-корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). А, отже, *мету* формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів можемо сформулювати як забезпечення належної професійної підготовки випускника в умовах вищої освіти та його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг.

Необхідно зазначити, що знання і практичне використання сучасних форм управління є тим важливим чинником підвищення якості організації освітньо-корекційної допомоги, який впливає на систему професіоналізації управління закладів як спеціальної, так і інклюзивної освіти, робить більш ефективними заходи, спрямовані на дослідження діяльності педагогічних кадрів та персоналу закладу в цілому, а також сприяє ефективній мотивації і стимулюванню педагогів та інших фахівців, що задіяні у наданні освітніх послуг дітям з ООП.

Доречно вказати, що термін «управління» науковці (В. Бусел, С. Гончаров, Н. Кушнір, С. Купрієнко, О. Мороз) переважно тлумачать як діяльність щодо керівництва людьми в різноманітних організаціях. У найбільш загальному розумінні «управління» визначають як процес цілеспрямованої дії суб'єкта управління на об'єкт управління для досягнення певних результатів діяльності. [3, с. 240].

Основними структурними елементами організаційно-управлінської

компетентності учителя-дефектолога є *теоретичні знання, практичні вміння, особистісні якості*.

Теоретичні знання передбачають, зокрема, усвідомлення сутності основних категорій наукового управління, формування знань про його закони та закономірності; знання теорії (сутності, законів, принципів, цілей, функцій, технологій) освітнього менеджменту, розуміння його особливостей, у тому числі у сфері освітньо-корекційної діяльності. Теоретичні знання є передумовою практичного розв'язання завдань організаційно-управлінської складової освітньо-корекційної діяльності.

Практичні вміння забезпечують готовність щодо належної організації освітньо-корекційного процесу в спеціальних та загальних закладах освіти з інклюзивною формою навчання, інклюзивно-ресурсних центрах тощо; здатність ставити та вирішувати проблеми, застосовуючи відповідні методи; аналізувати, планувати, організовувати, конкурувати, координувати та контролювати, приймати рішення в критичних ситуаціях; готовність до застосування інноваційних методів та новітніх технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами тощо. Фахівець-дефектолог має володіти різноманітними вміннями – аналітичними, прогностичними, проєктивними, рефлексивними, комунікативними, мобілізаційними, перцептивними тощо, у тому числі і вміннями планування, організації освітнього процесу з визначенням його діагностичної мети, завдань, змісту, форм, методів тощо.

Особливою складовою організаційно-управлінської компетентності учителя-дефектолога є його *особистісні якості*. Серед визначальних рис необхідно назвати такі, без наявності яких педагогічна праця, керівництво педагогічним колективом в умовах спеціального закладу або закладу загальної освіти з інклюзивною формою навчання є неможливими, а саме: чуйне, шанобливе й поважне ставлення до кожної дитячої особистості, широке філософське світобачення, розвинені інтелектуальні здібності, ерудиція, вміння керувати своїми почуттями, емоційна врівноваженість, висока принциповість та вимогливість, креативність, відповідальність, доброзичливість, вміння налагодити комунікативний контакт, правова грамотність тощо. Педагог-дефектолог має бути глибоко гуманною людиною, яка любить всіх дітей без виключення.

Саме такий симбіоз професійних й особистісних якостей є необхідною умовою фахової підготовленості учителя-дефектолога в цілому і його організаційно-управлінської компетентності зокрема.

Загальний зміст професійної організаційно-управлінської компетентності вчителя-дефектолога виявляється в синтезованому умінні педагогічно мислити й цілеспрямовано та продуктивно діяти в умовах корекційно-освітнього процесу у закладах спеціальної та інклюзивної освіти.

Відтак, організаційно-управлінську компетентність педагога-дефектолога ми можемо розглядати, як «інтегративну характеристику», яка системно й компетентісно представляє професійні та особистісні якості фахівця, включає оволодіння методологією ефективного управління в галузі; здатність до цілеспрямованого регулювання соціально-виробничих процесів у сфері освіти

дітей з особливими потребами. Дотичною до предмету публікації є думка науковця Н. Шолойко, яка зазначає: «У фахівця зі сформованою організаційно-управлінською компетентністю існує можливість бути керівником команд підлеглих і залучених спеціалістів, він стає менеджером завдяки своїм умінням, знанням, навичкам, здатності та готовності виконувати місію соціально відповідальної професійної сфери, планувати, аналізувати, прогнозувати подальший її розвиток з метою підвищення ефективності діяльності на ринку послуг...» [3. с. 241].

Зміст теоретичної готовності та практичної підготовки майбутніх магістрів дефектологів у Волинському національному університеті імені Лесі Українки забезпечується, зокрема, опануванням здобувачами вищої освіти освітнього компоненту (ОК) «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю», що належить до циклу нормативних навчальних складових підготовки магістра спеціальності 016 Спеціальна освіта за освітньо-професійною програмою «Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)».

Силабус ОК укладено згідно з вимогами Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Документ визначає обсяги знань, що зазначені у освітній програмі і які повинен опанувати здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти; алгоритм вивчення навчального матеріалу освітнього компонента; необхідне методичне забезпечення; складові та технологію оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти.

Предметом вивчення ОК є організаційна й управлінська діяльність, що здійснюється у системі корекційно-реабілітаційних служб України, які забезпечують комплексну реабілітацію та супровід осіб (дітей) з обмеженнями життєдіяльності.

Метою викладання ОК є ознайомлення здобувачів освіти із теоретико-методологічними основами та прикладними аспектами організації і управління у галузі корекційно-реабілітаційної діяльності, а також питаннями кадрової політики в системі корекційно-реабілітаційної допомоги.

Основними завданнями є опанування актуальних принципів та методологічних засад організаційно-управлінської діяльності у світлі сучасної системно-синергетичної парадигми; вивчення основних понять та термінів; актуальних міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів; принципів управління корекційно-реабілітаційним процесом у закладах освіти; питань системності управління у закладах освіти для дітей з особливими потребами; особливостей регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги, її організаційної структури та структури управління; діяльності навчально-реабілітаційних центрів та спеціальної школи; питань підготовки фахівців до організації й управління корекційно-реабілітаційним процесом.

ОК спрямований безпосередньо на формування однієї з основних компетенцій майбутнього магістра-дефектолога – організаційно-управлінської, яка фактично є комплексом як окремих загальних компетентностей (ЗК), так і спеціальних (фахових, предметних) компетентностей (СК).

Відтак, відповідно до освітньо-професійної програми «Корекційна психопедагогіка (олігофренопедагогіка)» результатами вивчення ОК мають

стати такі сформовані в здобувачів вищої освіти професійні **компетентності**:

- *інтегральна компетентність (ІК)*: здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері спеціальної та інклюзивної освіти;

- *загальні компетентностей (ЗК)*: здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів); здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність працювати в команді; здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово; здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;

- *спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)*, які визначають профіль освітньо-професійної програми та кваліфікацію випускника: здатність ефективно взаємодіяти з батьками, колегами, іншими фахівцями у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами на засадах партнерства: здатність приймати ефективні рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності: здатність оцінювати межі власної фахової компетентності, приймати рішення та продовжувати навчання та/або підвищення професійної кваліфікації відповідно до наявних потреб і запитів; здатність до організації освітнього процесу у спеціальних закладах дошкільної і загально середньої освіти з використанням сучасних засобів, методів, прийомів, технологій; здатність до організації процесу навчання, виховання і розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища; здатність до організації безпечного і здоров'язбережувального освітнього середовища, у тому числі інклюзивного освітнього середовища.

По завершенні вивчення ОК як результат навчання (РН) має стати демонстрація підготовленості здобувачів освіти:

- розробляти та впроваджувати інноваційні методики і технології корекційно-розвивальної роботи з особами з особливими освітніми потребами, генерувати нові ідеї для удосконалення навчання, виховання, розвитку та соціалізації цих осіб;

- аргументувати, планувати та надавати психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомогу) відповідно до рівня функціонування, обмеження життєдіяльності та розвитку дитини з особливими освітніми потребами, забезпечувати ефективність власних дій;

- приймати ефективні рішення з питань спеціальної та інклюзивної освіти, у тому числі у складних і непередбачуваних умовах; прогнозувати їх розвиток; визначати фактори, що впливають на досягнення поставлених цілей, зокрема, вимоги споживачів; аналізувати і порівнювати альтернативи; оцінювати ризики та імовірні наслідки рішень;

- здійснювати управління складною діяльністю у сфері спеціальної та інклюзивної освіти та у ширших контекстах розробляти плани і заходи з їх реалізації, забезпечувати якість освіти, оцінювати ефективність і результативність діяльності;

- організовувати та здійснювати методичний супровід процесу навчання, виховання та розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах спеціальних закладів освіти та інклюзивного освітнього середовища;

- розробляти та реалізовувати заходи зі створення безпечного і здоров'язбережувального освітнього середовища, забезпечувати його якість та ефективність освітнього процесу з урахуванням особливих освітніх потреб, можливостей та здібностей дітей.

У процесі вивчення ОК передбачено застосування таких методів навчання: загальнонаукові й психолого-педагогічні методи; сучасні методи корекційного навчання: теоретико-інформаційні, практико-операційні, пошуково-творчі, методи організації самостійної роботи, контрольньо-оцінювальні; традиційні та нетрадиційні методи навчання.

Тематичний виклад ОК передбачає доволі широкий тематичний спектр питань, що мають бути опрацьовані і засвоєні здобувачами вищої освіти. Це, зокрема, такі питання: «Теоретико-методологічні аспекти управлінської діяльності у закладах освіти для дітей з особливими потребами», «Кадрова політика в системі корекційно-реабілітаційної діяльності», «Організаційні механізми забезпечення управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги», «Організація, управління та напрями діяльності навчально-реабілітаційних центрів», «Підготовка фахівців до організації й управління корекційно-реабілітаційним процесом» тощо.

Підсумковий контроль знань здобувачів освіти з ОК «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю» здійснюється відповідно до Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки від за 100-бальною шкалою.

На завершення до питання, що піднімається в публікації, варто зазначити наступне: ефективність процесу формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів під час навчання у закладі вищої освіти залежить, зокрема, від таких умов:

- опрацювання освітніх програм (ОП) і силабусів освітніх компонентів (ОК) з включенням проблематики формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів;

- запровадження вибірових ОК, що сприятимуть формуванню організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів;

- науково-методичне забезпечення організаційно-управлінської підготовки педагогів-дефектологів з урахуванням основних видів компетенцій майбутніх спеціалістів;

- розробка та видання методичних посібників, підручників, інших навчально-методичних матеріалів;

- вивчення й використання вітчизняної й світової педагогічної практики щодо забезпечення ефективності процесу формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів;

- використання інноваційних (проблемних, інтерактивних, дискусійних, імітаційних) методів навчання, що забезпечують активну позицію здобувача освіти;

- широке застосування інноваційних програм освітніх технологій у освітньому процесі ВНЗ.

Висновки.

У статті було розглянуто окремі актуальні питання формування організаційно-управлінської компетентності майбутніх вчителів-дефектологів. Зокрема, окреслено структуру і основний зміст освітнього компоненту (ОК) «Організація та управління корекційно-реабілітаційною діяльністю», спрямованого на засвоєння комплексу відповідних компетентностей у здобувачів вищої освіти.

Література:

1. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. URL : <http://www.kgra.km.ua/?q=node/233>
2. Приладишева Л.М., Федорова О.В. Дослідно-експериментальна робота з підготовки майбутніх учителів до навчально-виховної роботи в умовах інклюзивної освіти. *Інноваційна педагогіка. Розділ 3. Соціальна педагогіка*. Випуск 12. Т. 1. 2019. С. 133-138.
3. Шолойко Н. Організаційно-управлінська компетентність у структурі професійної компетентності майбутніх фармацевтів. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Випуск 24. С. 239-244.

***Abstract.** The article highlights the topical issue of the formation of organizational and management competence of future special education teachers, particularly those majoring in Defectology. The organizational and managerial competence of a defectology specialist is interpreted as a systemic «integrative characteristic» of his professional and personal qualities, which ensures the ability to purposefully regulate the educational process while teaching children with special needs. Attention is focused on the basic content of the educational component (OC) "Organization and management of correctional and rehabilitation activities" is presented, aimed at the assimilation of a set of relevant competencies by the students of higher education.*

***Keywords:** special education teacher/defectologist, organizational and management competence, professional and personal qualities, higher education students, educational component.*

Стаття отримана: 25.01.2022 г.

© Сергєєва В.Ф.